

FÜGGŐSÉG – KOMMUNIKÁCIÓ – AUTONÓMIA II.¹

Addikt Állapotoktól az Addiktológia Állapotáig (és vissza) – szakmai elemzés –

Simon Miklós

miklos.simon@uni-corvinus.hu

Absztrakt

Tanulmányom első részében (Jel-Kép 2015/4) fiatal, feltörekvő, ám kiforratlan tárgykörrel, eszközrendszerrel, terminológiával rendelkező diszciplína, önmagát progrediáló függőség állapotába lavírozó esetének társadalmi kommunikatív állapotait elemeztem.

Az elemzés újszerűen működő társadalmi mechanizmusok (technicizáció, morális pánikkeltés) rejtett (addikt célzatú) összefüggéseinek feltárásához vezetett. A „Hajnali Feles” modellhez hasonló, sodró folyamat megértésével nyilvánvalóvá lettek annak a minden szakmai színvonalat alulmúló tíz éves kampánynak az indítékai, melyek mára országszerte a „szórólappal történő nevelés” és az „iskolai drogprevenció” szimptomatikus intézményeivé váltak. A drogszcéna két fő ágensének („drogpolitika” és „droglobbi”) kodependens állapota senkinek nem kedvező, ám annál kártékonyabb, lényegében vesztes-vesztes állapot. Meghaladásához a „drogpolitikai” (hatalmi) szempontok feladására, szakmai szempontok igényes újragondolására volna szükség.

Jelen tanulmány zárásaképp, szimbolikus műveleteken keresztül, megkísérlem érzékeltetni azokat a kívánatos szemléleti változásokat, amelyeket egy korszerű, autonóm polgárokat támogató, autonóm addiktológia sokáig nem nélkülözhet.

Kulcsszavak

Participatív Kommunikáció-elmélet (PTC), addikt kommunikatív állapot, addiktív folyamat, addict (kollektív) ágencia, „Hajnali Feles” modell, „az állam foglyul ejtése”, technicizáció, morális pánik, kölcsönös függőség, „drogmumus”, „drogszcéna”, „drogpolitika”, „droglobbi”, iskolai „drogprevenció”.

---

¹ A tanulmány a *Jel-Kép* 2015/4. számában olvasható első részében az addiktológia *addikt kollektív ágenssé* válásának folyamatát vizsgáltam (kommunikatív elemzés), míg ebben a második részben a kialakult *addikt állapot* következményeit és máig ható, torz produktumait teszem vizsgálat tárgyává (szakmai elemzés). Mindkét (egyébként összefüggő) tárgykörben javaslatot is teszek az áldatlan állapot meghaladására. (SM)

Miklós Simon

Addicton – Communication – Autonomy

Abstract

The first part of my paper (Jel-Kép 2015/4) analysed the social communicative states of a young and ambitious discipline which – because of its immature and undeveloped terminology and methodology – is manoeuvring itself into the state of progressing addiction. The analysis revealed hidden (intentionally addictive) relationships of social mechanisms (technicization, provoked moral panic) functioning in a new way. After understanding the sweeping process similar to the 'Hajnali Feles' (early morning alcohol shot) model, the motives of the professionally below-standard ten-year campaign became clear and it became evident that these motives are responsible for the symptomatic institutions of 'educating by flyers, circulars, brochures' and 'school drug prevention' all over the country. The mutual dependency of the two main actors of the drug scene ('drug policy' and 'drug lobby') is an unfavourable and damaging situation that cannot be won by anybody. In order to overcome this unfavourable situation, it is necessary to abandon 'drug policy' motivated by social power and create concepts and norms that satisfy the professional requirements. In conclusion, I try to present – by means of symbolic operations – those desirable new approaches which are indispensable to a modern, autonomous addictology that supports autonomous citizens.

Key words

Participation Theory of Communication (PTC), addict communicative state, addictive process, addict (collective) agency, „Hajnali Feles” (early morning alcohol shot) model, state capture, technicization, moral panic, co-dependent state, „drug bugaboo”, „drug scene”, „drug policy”, „drug lobby”, school „drug prevention”.

* * *

*A probléma a parlag,
nem a parlagfű.*

Viszonylag régi és eléggé megdöbbentő tapasztalatom, hogy segítő szakmák kiváló művelői, szociológusok, pedagógusok, pszichológusok, ha „addiktológiával” kezdenek foglalkozni, látványos hirtelenséggel veszítik el jól megalapozott szaktudásukat, ezzel összefüggő (vagy ettől akár független), józan belátásukat. De hát mit tesz az „addiktológia” a szakemberekkel? Hová lesz szakmai önbecsülésük? Hová lesz éveken át fáradtsággal megszerzett tudásuk? Évtizedes tapasztalatuk? Olykor akár józan eszük? (És hová lesznek mindazok az erények, az a magukkal hozott tudástöbblet, amellyel színesíthetnék, gazdagíthatnák addiktológiai szemléletüket?) Elfelejtették szakmájukat, vagy ilyen bénító tekintélye volna az „orvosi háttérnek”?² Ez a most következő szakmai elemzéssel feltáruló/kiteljesedő jelenség, a tanulmány első felében leírt addikt állapot *tüneteként* felismerve válik értelmezhetővé.

² Valami furcsa misztikum, valami gyermeteg, hagyományosan falusi körorvosnak kijáró feltétel nélküli „tisztelet” lengi körül ezt a szakmát. Pszichológusok, szakmájuk eredményeit feladva, átveszik az addiktológia „okoskodó” terminológiáját (az „adrenalin” viselkedésmagyarázatként így került a

Szakmai elemzés

Az eddigiekben (I. rész) nagyjából rekonstruáltuk a „drogscéna” önmagát a kölcsönös függőség társadalmi kommunikatív állapotába lavírozó folyamatának stádiumait, meghatároztuk jelenlegi státuszát. Most a „drogscéna” két produktumát, a „*nevelés szórólappal*”, és az „*iskolai drogprevenció*” intézményeit vizsgáljuk, elsősorban a célul kitűzött szakmai (*pedagógiai, nevelési, prevenció*s) szempontok *érvényre juttatása és érvényesülése* tekintetében. Elemzésem e két program intézményesült megvalósulására, nem pedig annak elméleti megalapozására szorítok, ez utóbbival e vonatkozásban nincs sok kezdeni valója. Módszerem alapját (a) a szórólapok esetében egy pedagógusoknak rendezett iskolai kiállítás és annak tapasztalatai, illetve tartomelemzés, (b) az iskolai „drogprevenció” esetében pedig budapesti építőipari szakiskolákban eltöltött bő évtizedes, iskolapszichológusként megélt „drogprevencióval” kapcsolatos saját élményeim, valamint igazgatásszervező hallgatóim élményszerű beszámolóinak feldolgozása adták.³

„*Nevelés szórólappal*”⁴

A különböző médiafelületeket visszatérően érő vádak (sematikus ábrázolás, differenciálatlan szóhasználat, előítéletes tárgyalásmód, stb. – lásd Zsély 2009) a most következő médium tekintetében – ismereteim szerint – soha nem fogalmazódtak meg.⁵ Ami, és ahogyan itt megjelenik, az kétség kívül a „drogscéna” minden extra áttételtől mentes, széles merítésű, *saját produktuma*. Ami, és ahogyan itt megjelenik, szóhasználatában, gondolkodásában tisztán a közlendőt célba juttatni kívánó kommunikátor szándékait, gondolkodásmódját tükrözi. Önálló, saját meghatározottságú médium: a felvilágosító, pedagógiai céllal íródott, hamisítatlan *szórólap*.

Előzmények

2011-ben egy tanárok részére rendezett kiállítás alkalmával a segítő szakmákban dolgozó (iskolai szociális munkás, fejlesztő pedagógus, szabadidő szervező) kollégáim segítségét kérve, 0 középpontú, hétfokú (+3,2,1 0 -1,2,3) skálán osztályoztuk az egyes szórólapokat (pedagógiai hasznosság/károsság tekintetében), majd erre próbáltuk biztatni (nem sok sikerrel) a tanár kollégákat is. Többségük félve/idegenkedve húzódott el a témától, mint ami „*nem rá tartozik*”, többen jelezték, hogy „*ehhez sajnos nem értenek*”. A kiállítást így, az általunk alkalmazott (+,-) minősítő jelekkel ellátva, s a szórólapokat is eszerint csoportosítva rendeztük

---

köztudatba), látszat-magyarázatait, „*drog*” fogalmát. Politikusok – diákok és újságírók „*kordában tartására*”(?) – kötelező „*drogteszt*”(!) javaslatával állnak elő. Pedagógusok hagyják magukat kiküldeni a tornateremből, ahova az iskola tanulóit összehívták, amikor a „*drogbusz*” megérkezett, azzal, hogy „*ez most nem rájuk tartozik*”, „*itt most 'intim dolgokról' lesz szó.*” stb. Valami nagyon ferdén áll...

³ Köszönetet mondok ezúton is a segítő szakmákban dolgozó és a pedagógus kollégáimnak, valamint a BCE Államigazgatási Kar Kommunikáció tanszéke, később az NKE Közszolgálati Etika- és Kommunikáció Tanszéke hallgatóinak a szórólapok szenvedélyes (közelítőleg teljességre törekvő) gyűjtéséért is.

⁴ Nem tudom, honnan az ötlet. A műfajról azt tudjuk, marketingnek a legigénytelenebb. És „*pedagógiának*”? Itt most a naiv pedagógiai (direkt népnevelő) szándékról ne essen szó, a „*drogprevenció*” elemzésekor a háttérben vélelmezett pedagógiai koncepciók feltárása során kitérek erre is.

⁵ Igaz, hasonló feldolgozással sem találkoztam még.

meg. Egyúttal flipchartra felírt szempontrendszer⁶ szerint (a kiállítás feldolgozásához mintegy „értékelési keretet” adva) újból kritikus észrevételek megtételére biztattuk a kollégákat. Szempontjaink bevezetésével a tanár kollégák „hozzaértése” (bátorsága?) ugrásszerűen megnőtt, többen jelezték, a kiállítás „új nézőpontból világította meg a problémát”, továbbá maguk sem gondolták volna korábban a „hivatalosnak” és „ártalmatlannak” hitt szórólapok ilyen sokféle lehetséges hatását. Kezdeti, tartózkodó, óvatos álláspontjukat tiszteletben tartva, írásos felmérés (kérdőív, interjú) a véleményekről nem készült. Ez bátrabb, kötetlenebb megnyilvánulásokat tett lehetővé. A háromnapos kiállítás alatt, és az azt követő időszakban elhangzott privát beszélgetések, megjegyzések, kérdések, észrevételek azonban rendkívül hasznosnak bizonyultak, később hozzájárultak a tartalmi feldolgozás szempontjaihoz. (A kiállítás néhány felvétele az átgondolásra ajánlott szempontrendszerrel a Függelékben látható).

Három értékelési szempont felvetésének eredményeként már a kiállítás végére tanulságként a következők fogalmazódtak meg. (Ezt a későbbi tartalomelemzés megerősítette, differenciáltabbá, érthetőbbé tette, részben kiegészítette.)

- ◆ *tartalom* – „nem ’drogokról’ kellene szólnia a nevelésnek, hanem a már kisgyermek korban megismerhető *függőség alap-élményeiről* és a kezelésének, szabályozásának életkorhoz igazodó elsajátításáról”. (Ehhez hiánypótló, mielőbb kidolgozandó pedagógiai eszközkészlet volna szükséges.)
- ◆ *hatáskeltés módszere* – durva, sokkoló, differenciálatlan, gyakran „nyomulós”. „*Nem elég ’sokkolni’, amikor összeesik, el is kell kapni*” – mondta egy testnevelő kolléga.
- ◆ *célcsoport* – a nevelés személyes folyamat, a szórólap a tüzoltás eszköze. Nem iskolába való, fűnyíróelvíű, sok hibával dolgozó eszköz.⁷ (Kivételes esetekben /iskolán kívül/ jól szolgálhat).

Itt tartottunk tehát a kiállítás végére.

A szórólapok (a kiállításra korábban szubjektíve minősített) tartalmának utólagos demonstrálására első lépésben egyszerű és gyors tartalmi osztályozást alkalmaztam. Kiemelten megkülönböztetett „*elsődleges üzenetnek*” a kibocsátó intézmény szándéka szerinti „*megszólító kulcsmondato*” (általában a címet) tekintettem, amely úgy adhat pontos képet, ha a hozzá tartozó, vele egységet képező *képpel együtt* kerül feldolgozásra, hiszen a célba juttatni szándékozott üzenetet is a kettő együtt közvetíti. (Ez a kiállításon maradéktalanul megvalósulhatott, így az előzetes minősítéskor is jelentős súllyal esett latba.) Differenciáltabb elemzésbe, kiegészítésképpen az „elsődleges üzenethez” bekerülhettek még a szórólap fontosabb címszavai, a szórólap „*főbb tartalmi kategóriái*” és a „*hatáskeltés típusa*” besorolás címkéi. (Erről főként a későbbiekben, a „drogprevenció” és eszköztára kapcsán esik majd szó).⁸ Ezek együttesen képezték a szándékozni kívánt ÜZENET kategória-csoportot. A feldolgozáshoz fontosnak tartottam még a *célcsoport*, valamint kiegészítésképp az *évszám* és a *kibocsátó intézmény* (ha ismert) adatainak felvételét. (2. táblázat)

⁶ Lásd Függelék.

⁷ „*Olyan ez – jegyezte meg találóan egy másik kolléga –, mintha meghűléses járvány idején, az antibiotikumot (ami szintúgy számos mellékhatással rendelkezik), mezőgazdasági repülőgéppel szórónánk az iskolák környékén*”.

⁸ Pozitív példái már itt, a II/2-es táblázatban, egyéb (főként negatív) példái majd a „*drogprevenció típusok*” elemzése kapcsán (II/3. táblázat) kerülnek szóba. Itt típusokról lesz szó, tartózkodtam negatív példák konkrét megnevezésétől.

Eredmények

A teljes minta 194 tételből állt, ennyi szórólapot mutattunk be a kiállításon. Ebben a „drog-prevenációs szórólap” kritériuma meglehetősen tágan értelmezett. Vannak köztük, amelyek a kiállításon – jó összehasonlítási lehetőséget (és többnyire pozitív példát) nyújtva – még részt vettek, de a későbbi elemzésbe már nem kerültek be (pl. külföldi példák vagy a kulturált bor-fogyasztásról szóló propagandaanyagok). Vizsgált mintánk (becslés alapján) a teljes magyarországi „drogprevenációs” szánt szórólap-típusok legalább 90%-át felelelheti. Az országos lefedettséget a legtávolabbi megyékből is érkező, levelező tagozatos hallgatók gyűjtései biztosították éveken át. A szórólapok tételei 2001 és 2011 közöttiek, új szórólapok felbukkanása 2007-től fokozatosan csökkent, 2010-től már csak addig ismertek kerültek elő.

Tartalmi elemzés⁹

A szórólapok tartalmának elemzéséről az 1. táblázat ad összefoglalást.

1. táblázat
A tartalmi kategóriák megoszlása

„A drog”, mint entitás	általános „mételty”-ként
„Drogpanoráma” („drogismereti” kérdőív 1)	24
(Szlang)	(24)
Szülőknek (16), pedagógusoknak (5), orvosoknak (1) szóló	22
„Drogjog”, „drogtörvény”	20
Felszólítás az egészséges életre!	17
Ártalomcsökkentés (túcsere 8, biztonságos szóra-kozóhely 3)	11
Alkohol	7
Országos lista az ellátó helyekről	7
Szcientológia radikális „drogmentességgel”	7
Veszélyek (AIDS/HIV: 3, Hepa C: 2, nemi beteg-ségek: 1)	6
Szex	5
Oktató video katalógus, kazetta, CD	5
Anabolikus szteroidok káros hatásai	1
Krisna hívők attitűdje	1

⁹ A tartalmi kategóriák a szórólapok egészére, többnyire az „elsődleges üzenet” megállapítására vonatkoznak (1. táblázat). Némi gondot okozott a „drog” fogalom mindenhol megjelenő, általános használatának dömpingje (végül nem összesítettük), a „szlang” előfordulások és magyarázataik (ahol ez dominált, ezt vettük alapul), valamint a katalógusok, filmek, kazetták, ill. az ezeket hirdető szórólapok számbavétele. Ezeket külön „kategóriaként” összesítettük, egyenkénti részletes elemzésükbe nem bonyolódunk. (Az átfogó „prevenciós” célú anyagok, jellegüket tekintve a „drogprevenáció” fő áramának szemléletét követik.)

Adalékok a kategóriák értelmezéséhez

- ◆ A „drog” (mint „métely”) fogalma (Simon M. 2005) általánosan, mindenre használt töltelékszó (nem számoltam meg, kérdőívünként 5-15, összességében több száz előfordulás). De vajon mit jelent? Minden lehető „kreatív” (vagy annak vélt) szóösszetételben előfordul („drogstopper”, „drogstop”, „drogveszélyben”, „drogsokk”, „drogtörvény”, „drogjog”, „drogambulancia”, DROG infó, droginformációs lap, stb.) Néhány nevén nevezett kivétel: *Az igazság a fűről, Társfüggőség, kapcsolatfüggőség, Egészség/szenvedély, Anabolikus szteroidok.*
- ◆ Egyik legnagyobb tétel az általam „drogpanorámának” nevezett lista, mely az illegális szerek hatását (aki használja, jobban tudja, aki nem, innen elindulhat...), szlengjét (ez mire jó?), használatát (ártalomcsökkentésként volna értelme, ha nem röplapon terjesztenék) stb. ismerteti a szórólapokon.
- ◆ Szülőknek (16), pedagógusoknak (5), orvosoknak (1) szóló. A célcsoport itt is fontos lehet, ha a célba juttatás megfelelő, ám a tartalom (különösen a szülőknek szóló) kevésbé a neveléshez, inkább a „lebuktatáshoz” ad tippeket.
- ◆ „Drogjog”: használat, terjesztéssel kapcsolatos jogszabályok (büntethetőség, elterelés, korhatárok stb.) ismertetése.
- ◆ Országos lista az ellátó helyekről (a szórás kiterjedtségére, mértékére enged következtetni).
- ◆ Oktató video katalógus (általában külföldi fordítás), 35 réteg-specifikus kazetta: pl. brit női börtönök heroin függő lakói részére (emlékszem, féláron, akciósan is kapható volt, iskolák részére, ha legalább nyolcat vásárolt valaki).
- ◆ Anabolikus szteroidok káros hatásai (akár hiánypótló is lehet).

Láthattuk, hogy szülők, pedagógusok viszonylag gyakran (22) szerepelnek célcsoportként (ez jó!), épp ők azonban, akiknek nem „a drogokról”, hanem a függőség sajátosságairól, esetleg mechanizmusairól kellene beszélni. Megfigyelhető, hogy az előzetesen (–) minősítéssel ellátott itemek a gyakorisági lista elején, míg a (+) vagy semleges (0) minősítésűek inkább a gyakorisági lista végén foglalnak helyet.¹⁰ (Vagyis a „károsnak” minősítettek gyakorinak, a „hasznosnak” minősítettek inkább kivételnek számítanak.) Szerepeltek még a kiállításon olyan pozitív (+) minősítést kapott szórólapok, többnyire tájékoztató anyagok, amelyek a szó szorosabb értelmében véve nem képezik a jelenlegi vizsgálat tárgyát,¹¹ azt azonban jól mutatják, hogy lehet a szórólapnak létjogosultsága, ha

¹⁰ Utólag az eredetileg hétfokú minősítő skála két végét (+2, +3) és (–2, –3) összevontam, tisztán szubjektív kritériumait oly módon pontosítottam, hogy pozitív minősítést kizárólag a mindhárom (*tartalom, hatáskeltés módszere, célcsoport*) pedagógiai szempontból relevánsnak tartott, és már a kiállításon felmerült szempontoknak megfelelő szórólapok kaphattak.

¹¹ Ezek segítő szervezetekről, (*RÉV, Kék vonal*) szolgáltatásokról, (*AE Klubszövetség*), veszélyekről (*HIV/AIDS, A zsebtolvaj nem üres zsebre megy, Dolgozik a lakásmaffia*), segítségnyújtó helyek elérhetőségéről (*Áldozatsegítő Szolgálat, Ne Dőlj Be*), stb. tájékoztatnak, (igen hasznosan). Vannak továbbá, melyek voltaképpen (ügyes, nem tolakodó) reklámnak tekinthetők. pl: *Bortársaság* (kulturált borfogyasztásról), *Nicotinell* (leszokásról), *Diákhitel*, vagy magánklinika (Hotel RENASCOR) magánpszichiátriai szolgáltatásai. Külön csoportot képeznek a Buda Béla által gyűjtött, és szintén pozitív, sajnos, többnyire külföldi-, főként egyházi példák. (*AA /5/, Count Your Drinks, Keep Your Balance*, illetve: *AA /3/, Katolikus Karitás, Gamma Gt, Alkoholbeteg a családban*, stb. vagy egy különös figyelmet érdemlő, (ízléses) anyag: gyártó cég szórólapja a felelős alkoholfogyasztásról. Ezen kívül: Szociális- és Rehabilitációs otthonok tájékoztatói (*Egy-másért /Békés/ és Mérföldkő /Somogy/*). Összesen: 21 pozitívan értékelt, de témánkhoz leginkább csak érintőlegesen kapcsolódó anyag.

- a./ tartalma konkrét, egyértelmű és nem általánosságban riogat, pl. HIV/AIDS. (Ez kizárja a „drog” fogalmat.)
- b./ a célcsoporthoz való eljutás megbízhatóan megoldott, pl. *Játsszon mértékkel!* (Ez kizárja az iskolai bevetést.)
- c./ a közelítés módja figyelmeztető, figyelemfelkeltő, tájékoztató, pl. AA. (Ez kizárja pl. a riogatást.)

Eredményes és etikus (kártétel nélküli) alkalmazáshoz *mindhárom feltétel* együttes megléte szükséges. A függőségekkel kapcsolatos klasszikus „prevenció” szórólapokat illetően a tartalmat, az üzenetet, a célhoz jutást (megjelenést és terjesztést), valamint a hatáskeltés módját tekintve mindössze három(!) megfelelőt találtam a mintában (*Játsszon mértékkel!*, *Biztonságos szórakozóhelyek*, *Házunk tája...*). Ezeket a 2. táblázatban külön is kiemelem. Sajnos ezek egyike sem iskolás korosztálynak szól. Tartalom és célcsoport megfeleltetése kényes feladat, a szórólap műfaja nem ebben jeleskedik.

2. táblázat

A három kritérium mindegyikében pozitívan értékelt szórólapok

ÜZENET			Célcsoport (mennyire fókuszált)	Évszám (ha elérhető)	Kibocsátó (csak a + esetekben)
„Elsődleges üzenet” (cím)	„Főbb tartalmak”	Módszer (stílus)			
Játsszon mértékkel! (Információ és teszt a túlzásba vitt szerencsejátékról)	- hasznos ismeretek, - veszély-teszt, - intó jelek, - 8 hasznos tanács, - hozzátartozókhoz, - segítség-infó	visszafogott, informatív, segítő	teszt (!) fellelhetőség (lottózóban, aki kéri)	é. n.	Szerencsejáték ZRT.
Biztonságos szórakozóhelyek program	- tájékoztat a program céljáról, - a biztonságos szórakozás lehetőségeiről	visszafogott, informatív, segítő	?	é. n. 2006?	Szolnoki Önkormányzat
Házunk tája	- hasznos, informatív tájékoztató, - meggyőző segítség, infó - közvetlen elérés	bizalomkeltő, befogató, segítő, bátorító, empatikus	súlyos függő vagy hozzátartozó egyházi körökben	é. n.	Kallódó Ifjúságot Mentő Misszió, Ráckeresztúr

Hiányzó elemek

A téma tárgyalásakor megkerülhetetlennek tűnő, ám mégis hiányzó (vagy nem kellő súllyal reprezentált) elemek az elemzés fontos részét képezik. Eppen a hiányuk hívja fel magára a figyelmet. A szórólapokat a kapkodás, a gyorsan, *mindenkihez* való eljuttatásának szándéka jellemzi. Tüzoltás. Hogy ez a műfajból adódó sajátosság, vagy pánik választotta ezt a műfajt, nehéz eldönteni, legfeljebb tippelhetünk. Egy biztos: ez a műfaj a legkevésbé sem alkalmas a szó valódi, nemes értelmében vett „prevencióra”¹² A „drogprevenció” 10 éves „fénykorának”¹³

¹² Finomabb szövegelemzési technikákat igényelne a rejtett tartalmak, a háttérben húzódó rejtett attitűdök feltárására irányuló elemzés. Ez most nem volt cél, de az anyag rendelkezésre áll későbbi feldolgozás céljaira.

egyéb színterein is rendre kimaradnak a lényegét tekintve oly fontos kérdések, mint pl. az *addikt folyamat sodrásának* felismerése saját élményeken, saját példákon, köznapi tevékenységekben; az *önismeret, önszabályozás* lehetőségeinek, egyéni és csoportos formáinak értő megélése, ezen keresztül annak idejekorán történő felismerése, hogy melyek az *egyensúly megbomlásának jegyei, veszélyeztető tényezői*. Hogyan és miképp lehetséges ezek *kompenzálása, korrekciója*, ill. igazi megelőzése: a „*diverzitás és temperance*”¹⁴ természetes védő szerepének elősegítése az arra különösen fogékony és (épp ezek elmaradása esetén) különösen veszélyeztetett életkorokban. Persze ez már nem könnyen elszámolható, olcsón megúszható, „szórólapos”, „drogbuszos”, „haknizós” prevenciót igényel, a pedagógus-képzésben viszont annál fontosabb szerepe lehet (lehetne).

„Iskolai drogprevenció”

A „drogprevenció” az addiktológia igazi „szent tehene”.¹⁵ Közelebbről rátekintve azonban kitűnik, hogy inkább nagyon is profán „állatorvosi ló”, ugyanis már a létrejötte maga, majd a működő gyakorlata sajátos társadalmi jelenségek sorát demonstrálja. Elsősorban ezért, ill. az okulás céljából vizsgáljuk. Témakörei nagyjából fedik a szórólapok témáit, ezért ezzel külön nem foglalkozom. Inkább hallgatóságtól, helyszíntől, előadótól függő módszereit kísérel meg *típusokba sorolva* rendszerezni. Ennek alapján törekszem a mögöttes pedagógiai megfontolásokra fényt deríteni. (3. táblázat)

---

¹³ Ez az időszak a „droglobbi” érdekérvényesítő lehetőségeinek a fénykora. A társadalom addikt veszélyeztetettsége tekintetében – épp e „fénykor” várt hozadékának elmaradása okán – társadalmi méretű tanulságok összegzésére alkalmas időszak. Ma ismételten adott a lecke, ám a közelmúltbeli tanulságok feltárása nélkül ez jó eséllyel újra elpuskázott és megoldatlan marad. A rosszul felhasznált lehetőségek következményei ma – a filléres hatóanyagok, az olcsó kínálati piac dömpingje révén – fokozottan üthetnek vissza.

¹⁴ „*Változatosság*” és „*mértékletesség*” mint alapvető védő faktorok. (Simon 2012)

¹⁵ Nyilvánvaló kára, megalapozatlan szakmaisága, igénytelen kivitelezése ellenére éveken át kikezdetlennek tűnt. Ennek oka vélhetően a „droglobbinak” a „*drogprevenció-biznisz*” kétségtelen előnyeiben való közvetlen érdekeltsége, illetve a „morális pánikkeltés” korábban említett technikájával megdolgozott sajtója lehet.

3. táblázat

„Drogprevenció típusok” és a mögöttes, ráutaló „pedagógiai megfontolások”

<p align="center">„Drogprevenció típusok”¹⁶ (iskolapszichológus élményanyagából)</p>	<p align="center">Következtethető laikus „pedagógiai” megfontolások (látens nevelési szabályok)</p>
<p>„Tudományos”. Nagyon felkészültnek tűnik. Ingerület-átvivő anyagokról, adrenalin-fröccsről, boldogság-hormonról, stb. értekezik, a visszaszivárgó biológia tanár is csak kapkodja a fejét. A diákok elégedettek, elmaradt a matekóra.</p>	<p>„Aki tudja a gyilkos galóca hatóanyagának kémiai képletét, az nem fogja azt megenni.”¹⁷</p>
<p>„Riogató” típusú: széles körben elterjedt, tele leleményes ötletekkel: a „részeg póktól” és írásvetítőn kivetített, tiszta szesszel megcsempentett vízibolhákától, a tüdőben 1 cm²-re jutó koromszemcsék számáig stb. (Mindenki helyben ki is számolhatja, megszorozva a tüdő felületével. A legügyesebb jutalmat kap. Szórólapot, cukormentes, egészséges cukorkát stb.)</p>	<p>„Jó előre rá kell ijeszteni a kölyökre, akkor félelme majd távol tartja a veszélyektől.”</p>
<p>„Felvilágosító” típusú: amit a drogkoordinátor képzésen olvasott, tanult, hallott, most mind az asztalra borítja: pl. a kábítószer típusait, használatát, a heroin szlengjeit, a THC képletét, statisztikákkal, kultúrtörténeti anekdotákkal színesítve stb. A végén, szívesen válaszol kérdésekre is, ha jut rá idő. (Általában nem jut. Sokan alig várják már a szünetet, hogy rágyújthassanak.) A tanárokat érdekelte volna, de őket kiküldték azzal, hogy itt „intim dolgokról” lesz szó.</p>	<p>„Minél többet tud a gyerek, annál védettebb.”</p>
<p>„Bizalmaskodó”. „Mi persze tudjuk, hogy legtöbben közületek már kipróbáltak valamilyen „anyagot”.</p> <p>Mögöttem a gyerekek egy része összenéz: „Csak nem lemaradtunk valamiről?” A hallgató úgy érzi magát, mint a kamaszlány, aki azt hiszi, egyedül ő nem szűz már az osztályban. Sürgősen lépni kell.</p>	<p>Nem akar „naivnak” látszani, ezért inkább jóval többet feltételez.</p> <p>„A 'problémást' kell megszólítani, a 'többi' nem érdekes.”</p>
<p>„Démonizáló”. Antropomorf „drogmumus”¹⁸ rémképével operál. Komoly érdeklődést kelt, kíváncsivá is tesz, akárcsak valami borzongató, egzotikus újdonság, felfedezésre váró állatfaj vagy földrész iránt. Saját felelősség és kompetencia kérdése nem merül fel.</p>	<p>„Érdekfeszítő” előadást kell tartani.” Nem akar „tippet” adni, a gyerekekre bízva, heroint vagy füves cigit ért „a drog” alatt.</p>

¹⁶ Egyoldalúnak tűnhet a válogatás, de nehéz lenne pozitív példát citálni. A „drogprevenció”, a „szexuális felvilágosításhoz” hasonlóan (per definitionem) *nem tud* jó lenni. „Felvilágosítani” azt kell, akit korábban sötétben tartottunk. Jó „drogprevenció” előadás ennél fogva nincs. Jó (gyereket ismerő), hiteles pedagógiai-nevelői gyakorlat azonban nagyon is lehetséges, nagyon is szükséges, nagyon is hiányzik. (Lásd: később).

¹⁷ Nem kívánok a több száz szórólap és szervezet közül egyet sem kiemelni, ezért analógiát, a gyilkos galóca évente ismétlődő (és szomorúan hatástalan) kampányát hozom például. (Lásd a Függelékben).

¹⁸ A „mumus” (v. „bubus”) rosszindulatú szellemlény. Nincs róla leírás. Mindenki számára saját félelmeinek a megtestesítője. A Harry Potter könyvekben mindig azt az alakot veszi fel, amitől a legjobban félünk. Az ellene szóló varázslat (Commikulissimus) közben arra kell gondolni, hogy mi lehetné leginkább viccessé a mumust, amit nevetés üldöz el. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Mumus>

<p>„Álszent”. Nyugdíjas korú igazgató-helyettes, a dohányzás elleni szigorú fellépések (zsebkiforgatás, WC ellenőrzés stb.) meggyőződéses harcosa. Ő maga erős dohányos, ezért titokban este az irodájában dohányzik. Ha „papolás” helyett azt mondaná: „ötven éve dohányzom, 17 éves koromban szoktam rá, többször is megpróbáltam, de képtelen vagyok abbahagyni, fulladok a lépcsőn, úgy tűnik, én már evvel halok meg”, hitelesebb, hatékonyabb, elgondolkodtatóbb („preventívebb”) lehetne.¹⁹</p>	<p><i>Tiltani próbál őszinte meggyőződéssel, ám a gyerekek nem értik, akkor miért szívja. Függőségről nincs élményük. (Nem tudnak róla.) E koncepció szerint, „addig jó, míg nincs”, és ő épp ettől próbálja megóvni őket.</i></p>
<p>„Jópoft”. Kamasz-jelmezben, baseball-sapkában, általa ismert kamaszzenget erőltetve, szájalmasan gaszulál. (Hiteltelen, hülyének is nézik, de amikor ajándékot oszt, némi fanyalgó sikert elkönnyvelhet.)</p>	<p><i>„A gyerekekhez a 'saját nyelvükön' kell szólni, így lehet leginkább 'közel férközni' hozzájuk”.</i></p>

A vázolt „drogprevenció típusok” közös vonásai egyrészt a „kaptafa” megoldások (a mindenkire érvényes „tutti” magabiztos, fölényes hirdetése), másrészt a (szigorúan „pedagógiai” célú) pszichagóg manipuláció. Mindkettő hazug, megjátszott. Részben önmagának (és/vagy a felsőbb hatóságnak), részben a gyerekeknek. Előbbi „csak” csalás (öncsalás), az utóbbi azonban eredményessége vagy eredménytelen volta esetén egyaránt káros. Gátak nélküli hamis érvelése józan ésszel megáldott felnőtt számára is hamar nyilvánvalóvá, *hiteltelenné* válik, éles szemű, nyitott kamaszoknál azonban (akiket ezúton is mélyen alábecsül) összehasonlíthatatlanul hamarabb.

Három kiemelt szempontunk (*célcsoport, tartalom, módszer*) közül a két utóbbit vizsgáltam részletesebben. A tartalmat szórólapokon elemeztem, a megközelítés vagy a hatáskeltés módját pedig megélt „drogprevenció” tapasztalatok alapján összeállított típusjegyein keresztül mutattam be. A vizsgálat legelső szempontja (*célcsoport*) szórólap esetében nehezen kivitelezhető, ezért iskolai, illetve „érzékeny” használata *„elhibázott koncepcióként”* már a szakiskolai kiállítás idején egyértelmű elutasítást nyert.

Műveletek az addiktológiával

Az addiktológia koherens elvi megalapozásában (hol van ilyen?) és gyakorlati alkalmazásában (pl. „drogprevenció”) egyaránt problémás felfogása, társadalmi megbízatásának kudarca régóta alapjainak újra gondolását, alternatív megközelítések megjelenését sürgeti.

Felmerül a kérdés: milyen műveleteknek kellene (lehetne) alávetni az addiktológiát, hogy pszichiátriai örökségétől, politikai („drogpolitikai”) szennyezettségétől, képmutatón morálizáló szándékától megszabaduljon, ezektől élesen különválasztható legyen? Vajon milyen lenne egy a társadalom felé nyitott, átlátható, közérthető, nem félelmet keltő, kommunikatív és pedagógiai folyamatokba jól illeszthető addiktológia? A következőkben három szimbolikus művelet köré csoportosítva mutatom be azokat a változtatni való lehetőségeket, amelyek épp ezt célozzák.

¹⁹ A „jó példa” és a „rossz példa” nevelésben betöltött szerepéről, valós hatásairól lásd Varga Zoltán: *A nehezen nevelhető felnőtt.* (Varga 2015) nenefe.hu <http://metiheteor.hu/book/e-vzANNF.pdf>

reversio

Az addikt (egyéni és társadalmi) jelenségekkel foglalkozó szakembereknek, ha nevelési, társadalmi kérdésekben aktív, hiteles és hatékony társadalom-formáló erőként kívánnak fellépni, célszerű ismét „feje tetejéről talpára” állítva (politikai síkról szakmai síkra) terelniük a társadalmi diskurzust.

Ehhez a „drogmumus” piszkálgatását teljesen abba kell hagyni, a konkrét „drogokkal” való foglalkozást patikusra, toxikológusra és fináncra bízva, az addiktológia egész tárgykörét, gondolati rendszerét, eszköztárát újra kell gondolni.²⁰ A „*drogok*” fiktív (eleve manipulációra kitalált és kizárólag arra alkalmas), ködösítő fogalma helyett a *függőség* színes, izgalmas, rendkívül összetett emberi jelenségeinek, testi/lelki, társas/társadalmi mechanizmusainak, törvényszerűségeinek, összefüggéseinek kutatása, szakmán belüli és azon kívüli kommunikációja, a politikai befolyásolás idegen terepének feladása már önmagában a szakmai/társadalmi diskurzus megújuláshoz, új távlatok megnyílásához vezethet.

relatio

A súlyos dependenciában szétesett, tartását, önbecsülését, kontrollját, egzisztenciáját veszített ember viselkedése az addikt jelenségkörnek csupán a töredékét fedi le. (Simon 2012, 2014) Sokkal szélesebb merítés, mint a jelenség patológiája vagy bármely diszfunkcionális állapota. De akkor ki foglalkozik az addikt jelenségekkel?

Ma már tudjuk, hogy a kötődések tárgyai és mintázatai, a gyermeki fejlődés *kritikusan fogékony, korai időszakában* mennyire meghatározók. Ezek másodlagos kötődési tárgyakon megvalósuló, „utólagos megmunkálása” sok tekintetben ma is „feltárás alatt álló” terület. A mindennapi nevelés során feltétlen, értő figyelmet érdemel. A pedagógia azonban nem ismeri a „*mindennapi*” vagy „*köznapi*” *addikt jelenségek* (SM) fogalmát, a „drogprevenciótól” pedig elzárták, azt tudniillik „*szakemberek*” végzik. (Nincs találkozás, logikai 'NEM' kapcsolat.)

Pszichoterapeuta képzettségű szakemberek pácienseik lelki problémáinak *tüneteként* mindig is jelentősnek, tevékenységük tárgykörébe tartozónak tartották azok egyedi, sajátos fájdalom-menedzsmentként értelmezett addikt (vagy addikt jellegű) megnyilvánulásait. (Fontos találkozási pont, logikai 'ÉS' kapcsolat.)

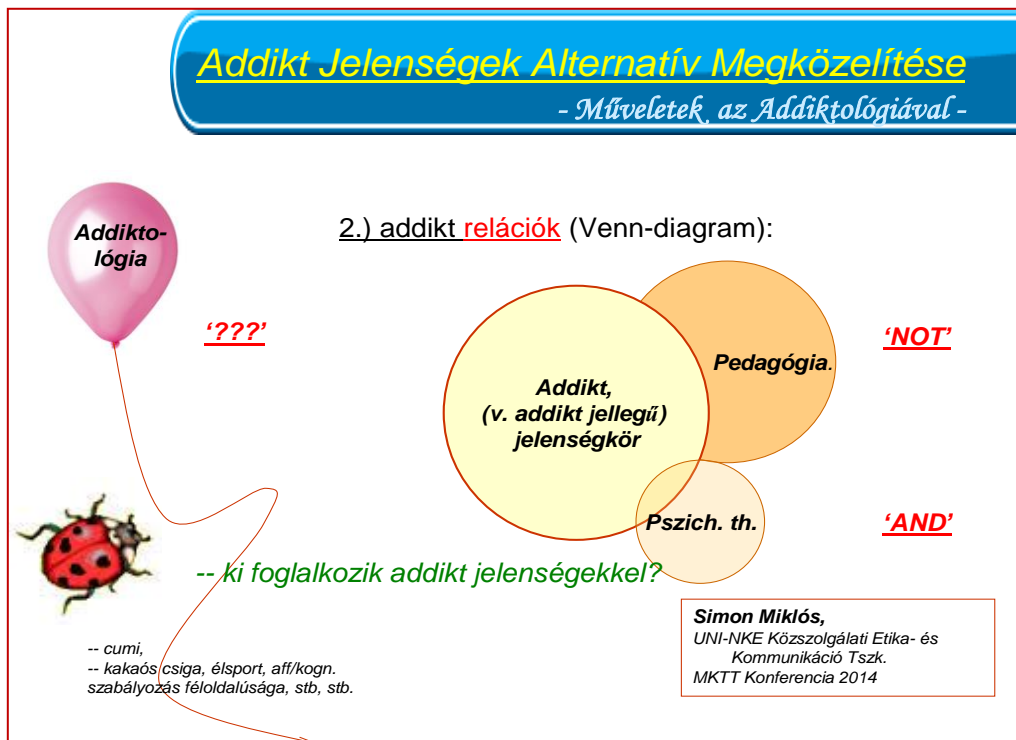
Az addikt jelenségkör túlnyomó része, szinte észrevétlenül simul bele az élet mindennapjaiba. Ki látja meg? Ki szentel figyelmet neki? Kit érdekel? Ki foglalkozik vele? (óvodásnál, kamasznál, csőbehúzott adósnál, veszélyeztetett felnőttél, közösségi-társadalmi szervezetnél?) (1. ábra)

---

²⁰ Ez a „*drog*” fogalom mindenképpen perverz. Ha most egy pillanatra el is tekintünk korábban már leírt társadalmi kommunikációs funkciójától, olyan ez akkor is, mintha a *szerelemes állapot* lényegét annak „tárgya” felől próbálnánk megragadni.

1. ábra

„Ki foglalkozik addikt jelenségekkel?”

extensio

Az addikt jelenségek köre kiterjesztésének itt következő lépései voltaképpen különféle (téri- idői) korlátozások alól szabadítják fel az addiktológiát. Ezzel ismét hozzáférhetővé teszik a különböző segítő szakmák és a pedagógia számára.

- ◆ Az „*állapot-jelleg*” kiterjesztésével a korábban szakmai részterületeken szokásosan vizsgált (testi-, lelki-, szellemi-, tudat- stb.) állapotok valamelyikének kiemelése helyett ágens környezetével kölcsönhatásban mutatózó jelen státuszát – problémája és annak megoldása érdekében tett erőfeszítései alapján – *kommunikatív állapotként* (Horányi 2007, 2009/b) értelmezzük. (Simon 2014) Az említett „rész állapotok” és értékeik e nagyobb egységbe illeszkedve értelmezhetők.
- ◆ A kommunikációs színtér megismételt állapot-felvételekkel történő kiterjesztése az „*addikt kommunikatív folyamat*” fogalmának létrejöttéhez vezet. Sajnos a folyamat kezdetei gyakran csak a rekonstrukciós elemzés során válnak (visszamenőleg) felismerhetővé,²¹ hasonlóképp, a korábbi tanulmányomban „*Hajnali feles*” modellel szemléltetett esethez. (Simon 2014)
- ◆ Az „*addikt kontinuum*” egyes stádiumainak (Funk 2000) és a „*szabadulás stádiumainak*” (Prochaska et al. 1992, 2009) változásai hullámzó, relapszusokkal, tapasztalatgyűjtéssel vegyes dinamikus folyamatot mutatnak. Ennek *tendenciája* megha-

²¹ Éppúgy, ahogy az életet „előrefelé éljük, és visszafelé értjük”.

tározó, ezért az aktuális állapotot itt is mindig egy nagyobb egység (*folyamat*) viszonylatában, annak részeként értékeljük.

- ◆ Összehasonlító vizsgálatokkal (személyek, csoportok, történelmi korok, kultúrák között) az *addikt jelenségek köre* megismerésének téri/idői kiterjesztése, interkulturális egybevetésének lehetősége valósul meg.

Szabadulás a „drogprevenciótól”

Fenti műveleteket becsülettel elvégezve, egyben az addikt jelenségekhez való viszonyulás kétféle attitűdjét párhuzamba állítva, a problémakezelés vonatkozásában praktikusán két – eltérő kiindulóponttal, filozófiával, következtetésekkel, végcélokkal, pedagógiai felfogással, stb. jellemezhető – preventív álláspont stratégiája körvonalazódik. A kétféle attitűd különbségei az alábbi összehasonlításban a kritikus területen, a nevelés gyakorlatán szemléltetve részletesebb kifejtés nélkül, csupán címszavakba szedve is elég jól nyomon követhetők. Tovább gondolásuk egy-egy szempont tekintetében a kampányszerű „drogprevenció” lehetséges, később kidolgozandó alternatíváit jelentheti. (4. táblázat, „Szabadulás a drogprevenciótól”)

(4. táblázat)

„Szabadulás a drogprevenciótól”

Addikt jelenségek köznapi, kommunikatív felfogásából adódó prevenció lehetőségei

<p>Addikt jelenségek <u>orvosi esetként</u> való felfogása és az erre épülő „drogprevenciós stratégia” általános elvei és következményei</p> <p>Egydimenziós fogalmi, attitűdjé (és ebből eredő teendői), a „prevenció”, „epidemiológia”, „prevalencia”, „etiológia” stb. az <i>általános orvoslástan</i> fogalmaiból és elveiből eredeztethetők.</p>	<p>Addikt jelenségek <u>köznapi, kommunikatív jelenségekként</u> való felismerése és ebből származó <u>egyedi és naprakész</u> nevelési következmények</p> <p>Fogalmi (és teendői) a mindennapi élet szinterein, aktuális, köznapi problémák felismerésének és megoldásának kísérletei kapcsán, összetett <i>kommunikatív jelenségekként</i> azonosíthatók.</p>
Célok	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ „Káros” (kóros) hatások kiküszöbölése, kiszűrése, távoltartása (!), ugyanakkor: „megelőző célú”, torz és manipulatív (értsd: „pedagógiai célú”) bemutatása ◆ (Lásd: szórólapok tartalom-elemzése) ◆ (Lásd: prevenció típusok) ◆ Manipulált környezet: (=„steril mütő”) ◆ „Drogmentes Magyarország” több szempontból is értelmezhetetlen agyréme ◆ (<i>parlagfű irtás</i>), (<i>golfpálya építés</i> ²²) 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Mindennapi addikt élmények</i> tudatosítása, felismerésének, kezelésének, szabályozásának segítése. ◆ <i>Pozitív hatások</i>, élmények, eszközök széles választékának bemutatása, megismertetése, veszélyek korai felismerése, felismertetése ◆ Saját <i>addikt típus</i> helyzet- és szintérfüggő ismereteinek bővítése ◆ Hatékony, változatos <i>ön szabályozó eszközrendszer</i> kialakítása ◆ (<i>ökológiai kertművelés</i>)

²² Golfpálya építéskor a terület „rendezése”, a növényzet („gyom”) kiirtása, majd valami egynemű fűféle telepítése történik. (Amit aztán folyamatosan karban tartani: árnyékolni, locsolni, szellőztetni, nyírni, stb. kell.) Mint mondják, a golfpálya biodiverzitásának elemszáma lényegében kettő: „a fű” és „a golfos”.

Viszonyulások	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Extern nézőpont ◆ Normatív, (értékelvű, beavatkozó, lekezelő) (=„gyógyító”) ◆ Reflexív („Ne tedd!” Tiltom) ◆ (konvergens – állandó, szükségszerű lépéshátrányban) ◆ Elhatárolódás a függőktől, függőségtől, a sajátunkat is beleértve (Vö: denial, epidemiológia) 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Intern nézőpont ◆ Leíró, (megértő, értelmező, elemző, partneri) (=„segítő”) ◆ Proaktív („Válassz!” Mutatom) ◆ (divergens – lehetőségek sorát kínálja, széles körben alkalmazható kompetenciákra épít) ◆ A függőség (csábításának, sodrásának, veszélyjelzéseinek) a megismerése, megértése, elsősorban és legfőképp a sajátjainké
Módszerek	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ A „drogprevenció-biznisz” fénykorában: célra szerveződött kft-k, bt-k megismert eszköztára (szórólap, drogbusz, riogatás, tiltás, elrettentés, „felvilágosítás” stb.)²³ ◆ „Kaptafa-prevenció” vagy „prevenciókonzerv” → iskoláról iskolára, „<i>átlaggyerekek</i>”, „<i>átlagdrogról</i>”, „<i>átlagprevenció</i>”²⁴ (akár az influenzaoltás) ◆ Ma az állami juttatások megtizedelésével, egyre gyakrabban a nagy „konkurens”, <i>Szcientológia Egyház</i> (Narconon) mellett, újmódi „szakemberek”, iskolarendőr (!) („sulirendőr” a promotált neve), hahnizó „ex-drogosok”, önjelölt vezeklők, maszekoló médiaszereplők stb. bukkannak fel, és nyomulnak a korábban jól kiépített, de kényszerűen elhagyott piaci részbe. 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Pedagógusképzés</i> (!), továbbképzés, korai felismerés, felelősség- és kompetenciahatárok világos ismerete ◆ Tapasztalatra épülő <i>saját függőségtípus, (kötődés-típus) és saját veszélyeztetettségek</i> megismerése, önismeret, önségítés, önszabályozás technikái (pl. idő beosztása, szabadidő szervezése, sport), kortárs-segítők köre ◆ Egyetlen tiltás helyett <i>lehetőségek sorát</i>, alternatívákat mutat, egyénre szabott konfliktus-kezelő, önszabályzó megoldások lehetőségeit kínálja, <i>saját mindennapi példakon napi tevékenységek széles skáláin</i> tanítja. ◆ Ismert szintéren működő, célzott, személyre szabott, mindig aktuális pedagógia

²³ 2010 óta a pályázati lehetőségek csúsznak, akadoznak, ezért ez a tevékenység valamelyest alábbhagyott. Helyette viszont spontán, önjelölt felvilágosítók ajánlkoznak az iskolák igazgatóinál. Az igazgatóknak fogalmuk sincs, kit engednek az iskolában szóhoz jutni, sok helyen örülnek, hogy valaki külső „hozzaértő” leveszi a gondot róluk, megint mások kazettát körbe adva „tudják le” a feladatot.

²⁴ Egyszer egy szakmai fórumon, lelkes beszámolót kellett végig hallgatnom az országos „drogprevenció” sikeréről. Nehezen viseltem, mert az én tapasztalatom egészen más volt. Az előadás végén megkérdeztem, honnan tudják, hogy az egyes gyerekekfejekben mi játszódik le az előadás hatására? „*Óh, erről rengeteg tapasztalatunk van* – válaszolta az előadó – „*egy-egy ilyen előadás végén mindig jön oda néhány gyerek, hogy neki ilyen, meg olyan problémái vannak*”. Rendben. És vajon hány olyan gyerek van a 100 fölötti létszámból, akinek eddig semmiféle hasonló problémája nem volt? (Ám most lehet, hogy lesz...) Ilyen felmérés sosem készült.

Eszközök	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Hibát sulykol</i> (bolondgomba tanítása, „gyilkos galóca-plakát” (Függelék: 3. ábra) (épp azt tanítja, amitől óvni akar) ◆ <i>Bűnbakot keres</i> („dá-dá asztal lába” = ”csúnya drog”) (bűnbakképzés, önállótlanlás, felelősség-áthárítás iskolája) ◆ Illegális cikkek („<i>drogok</i>”) „prevenciója” → (ez pénzügyőr és rendőr dolga) államigazgatási feladat 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Erényt fejleszt</i>. Felvidéki (pl. Kassa környéki) gyakorlat: (1 kirándulás = 1 finom gomba megismerése, közös elkészítése, max. 2-3 fajta egy évben) ◆ <i>Mértékletesség, fenntarthatóság</i> erényei, (kontroll funkciók) perzisztencia elősegítése ◆ Életviteli, önszabályozási lehetőségek feltárása, saját függőségek „természetének” megismerése (!) = valódi (preventív) → szülői, pedagógusi, nevelési feladat
Következmények	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Gyerekszerepben tartás</i> (védtelenség, kiszolgáltatottság, csábíthatóság) ◆ <i>Alattvalói magatartás</i> tanítása ◆ <i>Felősség-áthárítás</i> tanítása ◆ <i>Külső kontroll attitűd (KK)</i> (= alternatív függőségbe vonás, a raport átvétele és féltékeny, bizalmatlan birtoklása) 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Felnőtt szerep</i> elősegítése ◆ <i>Döntési felelősség</i> kialakulása, <i>autonóm polgár</i> nevelése ◆ <i>Kompetencia-élmény</i> ◆ <i>Belső kontroll attitűd (BK)</i> dominanciája (= autonóm, céltudatos, felelős személyiséggé érés segítése)

A ”drogprevenció” 10 éves magyarországi gyakorlatával szemben, egy „feje tetejéről talpára” állított, „orvosi hendikepjétől”, előítéleteitől, politikai ambícióitól megszabadított addiktológiának komoly társadalomjobbító feladatai lehetnének. Bízom benne, hogy az *addikt kommunikáció* segítségével kimutathatók – idővel minden bizonnyal meghaladhatók – lesznek a tanulmány bevezetőjében vázolt *kodependens* társadalmi kommunikációs állapot jelzésértékű, logikus következményei, melyekkel a segítő szakmák gyakorlatában, segítő szakemberekként, kutatóként, terapeutaként, pedagógusként, nap, mint nap szembesülünk.

Addikt kommunikáció

Horányi Özséb (2007, 2009/b) a társadalmi részvételt kommunikáció-elmélete (PTC) közép-pontjába állítva, az embert ember-létéből adódó társadalmi részvétele alapján *jelentés-adó* és *jelentés-tulajdonító* kommunikatív lényként értelmezi. Ez az elméleti keret annyira széles és annyira evidens, hogy jelentés-határukig feszített tág fogalmai humán társas/társadalmi jelenségek széles spektruma hasonló (szignifikatív/kommunikatív) szempontok szerinti leírását, egybevetését, sőt – tágabb nézőpontból – ezek kölcsönhatásának, összefüggéseinek vizsgálatát is lehetővé teszi. Ugyanakkor megfelelően körülhatárolt egyedi kommunikatív jelenségek kitüntetett ágensei mikro-környezetük, *egyedi sajátosságaik kölcsönhatásában* változatos nézőpontokból (csupán a szemlélő felkészültsége által korlátozottan) összefüggő „rendszerként” rekonstruálhatók.

Az addikt kommunikáció Horányi Özséb társas/társadalmi részvételre épülő kommunikáció-elméletét, gondolatrendszerét és fogalmi eszköztárát *addikt (vagy addikt jellegű) kommunikatív állapotok* körülhatárolt leírására, ezek összefüggéseinek feltárására alkalmazza. Annak leírására törekszik ily módon, hogyan és milyen (szignifikatív, kommunikatív) feltételek között (szintéren), milyen kommunikatív állapotban *részes* a kommunikáció valamely (egyéni- vagy kollektív) ágense. Tárnya az addikt személynek (szervezetnek) és környe-

zetének – problémái felismerése és megoldása érdekében végzett – sajátos, egyedi (részvételi/kommunikatív) állapota. Ez az állapot az (adott vagy általunk meghatározott) szintér ágenseinek szignifikációi és problémái által meghatározott. Ennek az állapotnak az ágens szükségyszerűen és óhatatlanul részese, egyként *foglya és létrehozója*. Szignifikációi, problémái és annak megoldási kísérletei ebben a kommunikatív térben (szintéren) értelmezhetők. Az addikt állapot kommunikációs rendszerben vizsgálva, kommunikatív állapot. Ágensnek (genetikai-, fiziológiai-, pszichológiai-) állapotaival összefüggésben mutatkozó, a kommunikáció-tudomány eszközeivel rekonstruálható, sajátos (*egyedi*) állapota.

A tanulmány első részében (*Jel-Kép 2015/4*) a társadalmi kommunikációs jelenség elemzése kapcsán a függőség kiépülésének mechanizmusait kollektív ágens esetén annak három, egymásra épülő, kölcsönös függőséghez vezető, progrediáló stádiumán demonstráltam. Mint látható volt ez esetben is, az addikt kommunikációs elemzés a függőséget (sem egyéni-, sem kollektív ágens esetén) nem tárgyában ("drog"), nem bizonyos személyiség-jellemzőkben (addictive personality), genetikai-, társadalmi meghatározottságában, valamely agyi, zsigeri, humorális, stb. változásaiban, vagy egyéb, külső/belső, testi/lelki rész-állapota körülményeiben igyekszik megragadni. Önmagában nem ezek valamelyike, sokkal inkább az ágensnek előbbiekkal (is) jelzett *felkészültsége*, reá jellemző *szignifikációi*, ezek nyomán (élvezett/szenvedett, korlátozott/kitágult) részvételi-kommunikációs lehetőségei azok, amelyekkel függőségi állapotai környezetükbe ágyazva leírhatók, és amelyekkel összefüggésben állapotváltozásai is nyomon követhetők.²⁵

Az addikt kommunikáció az addikt jelenség lényegét leginkább az állapotról állapotra változó, egyre újabb döntési helyzeteket hívó *kommunikatív folyamatban*, annak elszabadulni kész (addikt) sodrásában, az ágens probléma-kezelő igyekezetének (autonómiáját vesztő és azt visszaszerezni törekvő) változó *irányultságaiban* követi nyomon. A kommunikációs szintéren az ágens (fentiekből adódó) részvételi állapotának sajátosságai azok, amelyek problémakezelő törekvéseit rendre próbára teszik. Ennek két irányát (az „addikt sodrás” és a „szabadulás” irányát) elsősorban didaktikus okokból választjuk ketté. Valójában egymásba folynak, sőt különböző addikt-tárgyak esetén különböző stádiumokban lévők vagy akár eltérő tendenciájúak is lehetnek. Ágens problémakezelő igyekezete és addikt veszélyeztetettsége állapotról állapotra változó sajátosságokat mutathat.

- (i) A *sodor*, a *sodrás*, a *sodortatóadás* a kommunikatív állapotsor láncolatának egy ponton veszélyessé, akár végzetessé váló folyamata (Funk S. 2000), akár gyógyszerfüggőség, akár „adósságspirál” kiépülése esetében, lásd „*Hajnali feles*” modell. (Simon 2014)
- (ii) A másik folyamat a *szabadulás vágyának felismerése és az érte való megküzdésnek* meg-megtorpanó, visszaeső, majd újból erőt gyűjtő tanulási folyamata. (*Stages of Change*), (Prochaska et al. 1992, 2009).

Az addikt problémakezelő folyamat eltérő perspektívákból szemlélt két oldalát egyrészt az ágens sóvárgásának ereje (drive), másrészt a szignifikáns addikt-tárgy szubjektív vonzereje (incentív) adják.

A *sóvárgás* (drive): tárgyhoz kötött vagy „lebegő” hiányállapot élménye, ill. ennek megszüntetésére irányuló probléma-kezelő igyekezet. (Jelentősége az ágens motívációi változásainak szempontjából van.)

²⁵ Ezek az „in vitro” kezelt részállapotok ágens neuro-kognitív endofenotípusai, illetve az élettani rendszerek működési sajátosságai (szinergikus és szinkron jellege) miatt ágens felkészültségének részeként kommunikatív állapotának természetyszerűen részesei.

Az *incentív*: az addikt-tárgyban (mint szignifikátumban) esetlegesen rejlő addikt (függőséget kiváltó, mozgósító, aktiváló) potenciál. (Jelentése /és jelentősége/ első-sorban az ágens szignifikációi változásának szempontjából értelmezhető.)

Végül az addiktológia szemléletében változtatást igénylő javaslatokat összefoglalva:

- a.) Az addikt kommunikáció a tárgyaül az addikt-tárgy absztrakciója helyett ismét magát az addikciót (annak zsigeri, affektív, kognitív, ill. társas/társadalmi megnyilvánulásait) választja (*reversio*). (Simon 2014)
- b.) A *reláció-elemzés* műveletével arra kívántam rámutatni, hogy az addikt jelenségek jelentős hányadával
  - a pedagógiának lenne legtöbb teendője, de a jelenség felismerésére nem felkészült,
  - kisebb hányadával (pszichés problémák tüneteként) különböző előképzettségű pszichoterapeuták eddig is komolyan foglalkoztak,
  - az addikt jelenségek döntő hányada észrevétlenül simul be az élet mindennapjaiba.
- c.) A kiterjesztés (*extensio*) műveletével megvalósul
  - az „*állapot-jelleg*” kiterjesztése a kommunikatív rekonstrukciós elemzésével, (Horányi 2006, 2009/b). Ily módon, az elemzés az ágens endo-fenotípusának megnyilvánulásait nem elszigetelten (in vitro), hanem életének természetes színterén *kommunikatívként* rekonstruálja. (Simon 2004)
  - a *színtér* téri- és idői kiterjesztése, megismételt állapotfelvételekkel. (Addikt folyamat-felfogás, „*Hajnali feles*” modell, összehasonlító vizsgálatok) (Simon 2014)
  - az *addikt kontinuum* kiterjesztése („egybefűzése”) a szabadulás stádiumaival. (*Stages of Change*). (Prochaska et al.1992, 2009)

Az addikt jellegű folyamatok itt alkalmazott kommunikációs aspektusú újragondolása – annak ellenére, hogy szemléletével a hagyományos (orvosi) addiktológia tárgykörét ismét a patológia alkalmazott tudományterületére korlátozza – az addikt jelenségek, s a benne végezhető empirikus kutatások tárgyát, körét, lehetőségeit jelentősen kiterjeszti. (Simon 2014, 2015) Az *addikt kommunikáció* az addikt kommunikatív állapotok széleskörű, köznapi jelenségeinek felismerésén, közös vonásainak elemzésén keresztül igyekszik közelebb kerülni az addikció súlyosabb, kötöttebb, egyénileg és/vagy társadalmilag bomlasztó állapotainak jobb megértéséhez, lehetőségei feltárásához, veszélyei minimalizálásához, tragédiái megelőzéséhez. Az addiktológiával képletesen végzett műveletek (*reversio, relatio, extensio*) sorozata az addiktológiát a modern kommunikáció-tudomány szemléletének és módszereinek alkalmazásával korszerű, diszciplínákon átívelő tudománnyá alakítja. Kérdés: egy így átformált „függőség-tudomány” mennyiben azonos még önmagával, mennyiben nevezhető a továbbiakban is „addiktológiának”, vagy helyesebb a későbbiekben inkább alkalmazott kommunikáció-tudományként tekintetünk rá?

Összegzés

A tanulmány I. és II. részében elemzett (kommunikációs és szakmai) problémák részben az addiktológia belső állapotából, részben a sajátos magyarországi társadalmi viszonyok rendszerváltás utáni, máig konszolidálatlan közállapotaiból következnek. Két sérült integritás találkozása nem sok jót ígér. „Droglobbi” és „drogpolitika” között a második évtized elejére kialakult „kommunikatív pattállapot” mindenkit sújtó hátrányai ma már kívülálló számára is jól érzékelhetők. Sok bírálat éri „szakmai” oldalról (voltaképp a „droglobbi” oldaláról) a

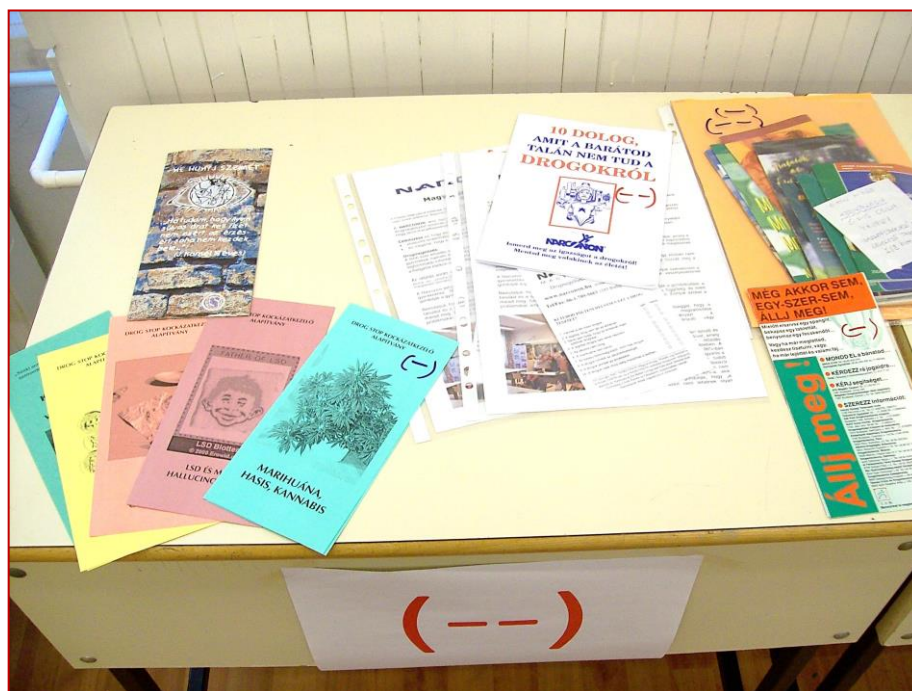
„drogpolitikát” (és változó tervezeteit), sokan mások pedig a média szerepét elemzik, annak felelősségét hangsúlyozzák. A bírálatok alaposak, pontosak, összeszedettek, amit megállapítanak, számon kérnek – a tervezet *ideológia-vezérelt felépítése*, a média *differenciálatlan szóhasználata*, a mögötte meghúzódó *előítéletek*, stb. – egytől-egyig jogosak. (Sárosi 2011, Zsély 2009) Sokat levon értékükből, hogy ezek a bírálatok és elemzések éppúgy *ideológia-vezéreltek, differenciálatlan szóhasználatúak élnek és előítéletesek*.²⁶ Ahogyan maga az addiktológia is épp e betegségekterhelt. (Simon 2015) Sajnálatosan bíráló és bírálat tárgya nem e tekintetben különböznek.

A tanulmány első felében felvetett problémához hasonlóan a konklúzió, így a feladat is kettős. Ha az addikt jelenségekkel foglalkozó szakemberek közössége „szakmai érdekcsoportként” határozza meg magát, akkor szakmai területen kell kimagaslót nyújtania. A szakma eletségében nem politikai, hanem szakmai előrelépési lehetőséget kell látnia. „Drogpolitikai” vitákból gyenge szakmai lábakon álló szakterület csak vesztesen kerülhet ki. Kissé sarkosabban: az addiktológiának (addiktológusnak) – jelentsen ez ma bármit is – „*alternatív drogpolitika*” helyett „*alternatív addiktológiában*” lenne célszerű gondolkodnia.

Paradigmaváltó koncepció kerestetik!

Függelék

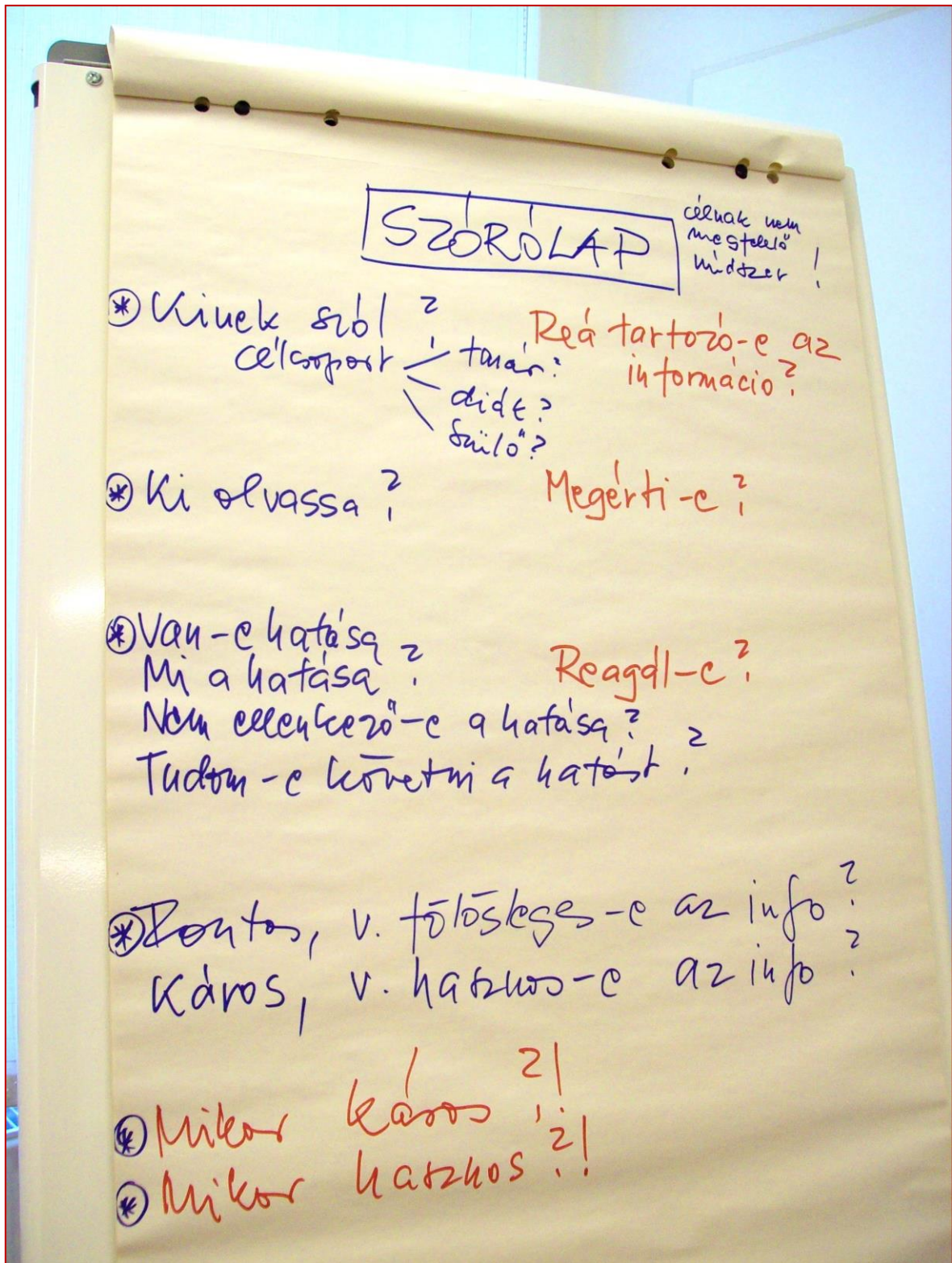
1. kép
Szórólapok

²⁶ A probléma egyes, („drogpolitikai” és média-) vonatkozásainak sok tekintetben hasonló *nemzetközi háttérébe*, kutatásának nehézségeibe, háttérmechanizmusaiiba, némi bepillantást enged Peter Cohen, Takács István Gábor vele készített interjújában. (Takács I. G. 2005. május).

2. kép

Szemponatok a szórólapok értékeléséhez

3. kép

Szórólap a gyilkos galóca veszélyeiről

A GYILKOS GALÓCA

Ez az erdei tölgyfák tövében termő mérges gomba okozza hazánkban a legtöbb halálos gombamérgezést. Erre a zöldes-fehéres, de nem ritkán barnászöld, vagy tiszta fehér kalapú gombára jellemző: a fehér lemezek, a gallér és a bocskor. A gombázók ne szedjenek fehér lemezű galléros gombákat, mert a fehér lemezű galléros gombák közül a legtöbb mérgező!

A fiatal gyilkos galóca tojásalakú fehér burkában nem mutat különös jellegzetességet, könnyen összekeverhető ehető gombákkal, ezért soha ne fogyasszunk el még burokban levő, tojás alakú, egészen fiatal gombát! Csak ellenőrzött gombát készítsünk el, csak ilyet fogyasszunk!

GOMBA-SZAKTANÁCSADÁS A MOSZKVA TÉREN (a „Trombitáskert” vendéglő kerthelyiségében) minden szombat, vásár- és ünnepnap 14–20 óráig.

Gombaszakértők a piacokon is találhatóak!

Gombából készült ételt ne tegyünk el másnapra! Már néhány órai tárolás után ételmérgezést okozhat!

Irodalom

- Antal Zsuzsanna – Kiss Norbert (2012) *Szervezetigazgatás és menedzsment*. NKE.
http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/b/ae/b0000/Antal%20Zsuzsanna%20és%20Kis%20Norbert%20Tamás_Szervezetigazgatás%20és%20menedzsment_tananyag.pdf
- Bajnok Andrea és tsai (2012 szerk.) *A Kommunikatív Állapot – Diszciplináris rekonstrukciók. Horányi Özséb 70. Születésnapjára*. Typotex, Budapest.
- Booth, D. John (1992) *The Myth of Addiction*. Harwood Academic Publishers.
http://www.psychedelic-library.org/davies/myth_of_addiction.htm
- Brink, W. van den – Scippers, G. M. (2012) *Stagering and profilering bij verslaving*. Tijdschrift Voor Psychiatrie 54 (2012) 11. <http://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/assets/articles/54-2012-11-artikel-VandenBrink.pdf>
- Buda Béla (2008) Hatalom az addikció árnyékában – összefüggések – függő játszma. Az addikciók spiritualitása. 2008. november 14. Kecskemét. <http://slideplayer.hu/slide/2279667/>
- Buda Béla (2011) *Az elme gyógyítása. Kritikus pillantások egy különös orvosi szakterületre*. Háttér Kiadó, Budapest.
- Chiauzzi E. J. – Liljegren, S. (1993) *Taboo Topics in Addiction Treatment*. An Empirical Review of Clinical Folklore J. of Substance Abuse Treatment, Vol. 10, pp. 303–316.
http://66.199.228.237/boundary/addiction/taboo_topics_in_addiction.pdf
- Császi Lajos (2003) *Tévээрőszak és morális pánik*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
http://www.csaszilajos.hu/Site/A_teveeroszak_es_moralis_panic_cimu_konyv_letoltese_files/Tévээрőszak%20és%20morális%20pánik.pdf
- Feldmár András (1997) *A tudatállapotok szivárványa*. Jaffa Kiadó, Budapest.
<http://www.daath.hu/showText.php?id=72>
- Fingarette, Herbert (1990) Why We Should Reject The Disease Concept of Alcoholism? In: Engs, Ruth C. (1990ed.) *Controversies in the Addiction's Field*. CHAPTER 6 (Harward Med Sch Mental Health Letter) Kendal–Hunt: Dubuque, Iowa.
<http://www.indiana.edu/~engs/cbook/chap6.html>
- Funk Sándor (2000) A drogbetegség progressziója – terápiás következtetések. *HIPPOKRATES* II. évf. 2. szám. 98. old. <http://fu.web.elte.hu/drogeria/cikk/0050hippo20000300.html>
- Gadd, Ann (2012) *Árulkodó szokásaink – A lány, aki a körmét rágja és a fiú, aki mindig késve érkezik*. Bioenergetic Kiadó Kft. (ford: Kovács Zsuzsa)
- A. Gergely András (2013) KISEBBSÉGEBEN: Ősi sport: korrump – mert politikai. *Maszol – Új Magyar Szó online* 2013. július 29. <http://www.maszol.ro/index.php/kisebbsegen/15655-kisebbsegen-osi-sport-korrump-mert-politikai>
- A. Gergely András (2013 szerk.) *Antropolitikai és antipolitikai tétovázások*. Válogatott tanulmányok és reflexiók. MAKAT Antroport, Budapest. <http://www.antroport.hu/wp-content/uploads/2015/04/Antroport-konyvek11.pdf>
- Gyetvai Gellért (2010) *A Deviancia Mint Társadalmi Kategória* 2010/04.
http://www.szentlazar.hu/media/pdf/2010/04/gyetvai_deviancia_mint_tarsadalmi_kategoria.pdf
- Horányi Özséb (2007 szerk.) *A kommunikáció, mint participáció*. Typotex–ORTT–AKTI.

- Horányi Özséb (2009/a) Tudatos médiahasználat. Az ORTT médiatudatosságra vonatkozó lehetséges stratégiájának néhány alapeszméjéről és a stratégia megvalósításának néhány eszközéről. (Kézirat). Az AKTI megrendelésére készült 2009 decemberében.
- Horányi Özséb (2009/b) Arról, ami szignifikatív és arról, ami kommunikatív; valamint arról, ami problematikus. (szinopszis, 7.3 változat). In: *Polihistória. Köszöntők és tanulmányok Buda Béla 70. születésnapja alkalmából.* (szerk: Bagdy Emőke és tsai) Akad. Kiad. 201–235. http://ozseb.horanyi.hu/participacio/szinopszis7_3.htm
- Jancsics, David – Jávör, István (2012) Public Governmental networks. *International Public Management Journal* Vol. 15, No. 1, 62–99. <http://dx.doi.org/10.1080/10967494.2012.684019>
- Jávör István (2014) Korrupció az állam csapdájában. Felelőtlen szervezetek – Korrupciós mechanizmusok. *Társadalomkutatás* 32 (2014) 3, 201–234. https://www.academia.edu/8850943/korrupcio_az_allam_csapdajaban_http_www.akademiai.com_content_kx7x322p36600204_fulltext.pdf
- Kandel, Denise B. – Yamaguchi, Kazuo (1993) From Beer to Crack: Developmental Patterns of Drug Involvement. *American Journal of Public Health*, June 1993, Vol. 83, No. 6. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1694748/pdf/amjph00530-0069.pdf>
<http://dx.doi.org/10.2105/AJPH.83.6.851>
- Kandel, Denise B. (2003) Does marijuana use cause the use of other drugs? *JAMA* 2003, 289 (4): 482–483. <http://www.csdp.org/research/jed20085.pdf>
<http://dx.doi.org/10.1001/jama.289.4.482>
- Kitzinger Dávid (2000) A morális pánik elmélete. *Replika* 40. szám. <http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/honlap/40/03kitz.htm>
- Klotz Péter – Sántha György (2013) *Integritásmenedzsment*. NKE. http://korrupciomegelozes.kormany.hu/download/7/de/b0000/Klotz%20Péter_Sántha%20György_Integritásmenedzsment_tananyag.pdf
- Krinsky Charles (é.n.) *Introduction: The Moral Panic Concept* ASGATE Res. Comp. <http://www.ashgate.com/pdf/samplepages/ashgate-research-companion-tomoralpanicsintro.pdf>
- Máté Gábor (2012) *A sóvárgás démona*. Libri Könyvkiadó. (ford: Kelemen László)
- Martini, Maíra (2014) *State-capture: an Overview*. Transparency International: Anti-corruption Helpdesk – Providing On-demand Research to Help Fight Corruption. http://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/State_capture_an_overview_2014.pdf
- May, Gerald G. (2006) *Függőség és Kegyelem*. Harmat Kiadó, Budapest.
- McRobbie, Angela (1994) *Postmodernism and Popular Culture*. London, Routledge. <http://m.friendfeed-media.com/b64ddf30a52cfe50d0a7907b198b1b67214613d5>
<http://dx.doi.org/10.4324/9780203168332>
- McRobbie, Angela – Sarah Thornton (1995) Rethinking „Moral Panic” for Multimediated Social Worlds. *British Journal of Sociology* 46. 559–574. <http://www.jstor.org/stable/591571>, <http://dx.doi.org/10.2307/591571>
- Pete Krisztián (2007) A rekonstrukcióról, a leírásról és a magyarázatról. In: Horányi Özséb (szerk.) *A kommunikáció mint participáció*. Budapest, AKTI – Typotex, 265–275.
- Pethő Bertalan (2008) Deviancia és Rendszerváltozás. *Polgári Szemle* 4, 2008, 1, 44–53. http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=245

- Prochaska, James O. – DiClemente, Carlo C. – Norcross, John C. (1992) In Search of How People Change – Applications to Addictive Behaviors. *American Psychologist*, Vol. 47(9), Sep 1992, 1102–1114. <http://cedd.org.au/wordpress/wp-content/uploads/2014/09/In-Search-of-How-People-Change-Applications-to-Addictive-Behaviours.pdf>
<http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.47.9.1102>
- Prochaska, James O. – Norcross, John C. – DiClemente, Carlo C. (2009) *Valódi Újrakezdés*. Ursus Libris, 2009. (Ford: Turóczi Attila)
- Rácz József (2001 szerk.) *Devianciák*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Rácz József (2002 szerk.) *Drog és Társadalom – az addikció mintázatai*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
https://www.academia.edu/1464786/Drog_és_társadalom._Az_addikció_mintázatai
- Rotter, J. B. (1966) Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80 (Whole No. 609.)
<http://www.changingstates.co.uk/tutorials/02PGCertDip/Locus%20of%20control/Rotter1990.pdf>, <http://dx.doi.org/10.1037/h0092976>
- Röhr, Heinz-Peter (2014) *Kiút a függőségből – Ha gúzsba köt a szülői háttér*. Ursus Libris.
- Sárosi Péter (2011) Álláspont a Nemzeti Drogstratégia Tervezetéről. TASZ.
http://drogriporter.hu/files/drogriporter/imce/drogstrategia_allaspont2011_final.pdf
- Simon Miklós (2005) A „drog”, mint „métely” – egy kommunikációs probléma háttere. Kommunikáció doktori iskola, záró konferencia, Dunabogdány.
- Simon Miklós (2007) Rejtett Ágensék az Addiktológiai Kommunikációban. Előadás a MAT VI. Országos Kongresszusán, Siófok, 2007 nov.
- Simon Miklós (2011) „Nevelés” szórólappal – 10 év „drogprevenációs” szórólappjainak feldolgozása pedagógusok részére – Kiállítás az Ybl ÉSZI Dísztermében, 2011 május.
- Simon Miklós (2012) Addiktív állapot / Kommunikatív állapot. In: Bajnok Andrea és tsai (szerk.) *A Kommunikatív Állapot – Diszciplináris rekonstrukciók – Horányi Özséb 70. Születésnapjára*. Typotex, Budapest.
- Simon Miklós (2014) *A berúgás folyamatának a kommunikatív állapotai* – Szemlélet, Álláspont, Szempontok *Jel-Kép* 2014/2. szám. http://communicatio.hu/jelkep/2014/2/simon_miklos.htm
- Simon Miklós (2015) Függőség, kommunikáció, autonómia I. Addikt Állapotoktól az Addiktológia Állapotáig (és vissza) – kommunikatív elemzés. *Jel-Kép* 2015/4. szám.
http://communicatio.hu/jelkep/2015/4/JelKep_2015_4_Simon_Miklos.pdf
<http://dx.doi.org/10.20520/Jel-Kep.2015.4.103>
- Szasz, Thomas (2001) *Szertartásos kémia – Drogmitológiák*. Új Mandátum, Budapest. (*Ceremonial Chemistry*, ford: Kovács István)
- Takács István Gábor (2005) Tudományos drogmítoszok. Interjú Peter Cohennel. *Esély* 2006/1.
http://www.esely.org/kiadvanyok/2006_1/COHEN.pdf
- Tapolyai Mihály (2002) *Zsarolás – A sorsformáló függőség története*. OAI 2002.
- Young, J. (1974): Mass media, drugs, and deviance. In: Rock P. és McIntosh M. (eds.): *Deviance and social control*. Tavistock, London, 240–259. (részletek, ford: Ülkei Zoltán, In: Rácz József 2002)
https://www.academia.edu/1464786/Drog_és_társadalom._Az_addikció_mintázatai

- Vanyukov, Michael M. (2012) (Editorial) Common liability to addiction: Theory, research, practice. *Drug and Alcohol Dependence*, 2012.01.005.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3982606/>
<http://dx.doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2012.01.005>
- Vanyukov, Michael M. et al. (2012) Common liability to addiction and „gateway hypothesis”: Theoretical, empirical and evolutionary perspective. *Drug Alcohol Dependence*. June 2012.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3600369/>
<http://dx.doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2011.12.018>
- Varga Zoltán (2015) *A nehezen nevelhető felnőtt*. Jolsvai Júlia (szerk.) <http://nenefe.hu>,
<http://docplayer.hu/9739825-Varga-zoltan-a-nehezen-nevelhető-felnőtt-varga-zoltan-2015-szerkesztő-jolsvai-julia-borító-es-tipográfia-isbn-kiadó.html>
- Wesson, Donald R. – Havassy, Barbara E. – Smith, David E. (1986) Theories of relapse and recovery and their implications for drug abuse treatment. In: E. M. Tims – C. G. Leukefeld (1986 eds.) *Relapse and recovery in drug abuse*. (DHHS Publication No. ADM 86–1473, pp. 5–19). Washington, DC: U.S. Government Printing Office. (idézi: Chiauzzi E. J. and Liljegren, S. 1993).
- Zinberg, Norman E. (1984) *Függőség és Kontroll*. Nyitott Könyvműhely Kiadó – NDI Budapest, 2005. (ford: Békési József)
- Zsély Anna (2009) Addikciók a médiában. *Médiakutató*, 2009 ősz.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_03_03/04_drog_fogyasztó_media